

5. Журналы заседаний Екатеринославского губернского земского собрания очередной сессии 1915 г. (с 15-го по 23-е января 1916 года). - Екатеринослав: Тип. губ. земства, 1916. - XIV, 1220 с.
6. Журналы очередного и чрезвычайного Сумских уездных земских собраний, бывших: 20, 21 и 22 сентября 8 и 10 октября 1879 года. С приложениями к ним. Сумы: Тип. К.М. Пашкова, 1880. - 391 с.
7. Журналы Сумского очередного уездного земского собрания бывшего: 25, 26, 27, 28, 29 и 30 сентября 1874 года, с приложениями. - Харьков: Тип. И.М. Варшавчика, 1883. - IX, 241, 1/2/ с.
8. Журналы очередного земского собрания Харьковской губернии с приложениями к ним, с 16 по 27 октября 1874 года. - Харьков: Тип. К.П. Счасни, 1875. - 309 с.
9. Журналы XXXIX очередного Харьковского губернского земского собрания 1903 года. С приложением к ним и сводом постановлений. - Харьков: Типо-литография "Печатное дело" кн. К.Н. Гагарина, 1904. - 273, с.
10. Журналы Харьковского губернского земского собрания чрезвычайных сессий 13 марта и 18 апреля 1906 года. - Харьков: Тип. "Печатное дело" кн. К.Н. Гагарина, 1906. - 204 с.
11. Журналы Харьковского губернского земского собрания очередной сессии 1906 года. С приложениями к ним и сводом постановлений. - Харьков: Тип. "Печатное дело", 1907. - XXIII, 385 с.
12. Полтавское уездное земство. Сборник постановлений земских собраний 47-го очередного созыва и чрезвычайных: 24-го июля, 28-го октября и 18 декабря 1911 г. Полтава: Электр. тип. Подземского, 1912 571 с.
13. Свод постановлений Харьковского губернского земства и сущности докладов губернской управы и комитетов за десять лет (с 1890 по 1899 г. включительно) с приложениями / Сост. И.П. Белокопский. - Харьков: Типо-литография "Печатное дело" кн. К.Н. Гагарина, 1900. - 404 с.
14. Систематический сборник постановлений Старобельского уездного земского собрания с 1865 по 1890 гг. Сост. А.А. Кирилов. - Старобельск: Тип. уездного земства, 1894. - 554 с., 6 л. табл.

М. К. Кеда

ОСОБИСТІТЬ ЖАННИ Д'АРК У ВИСВІТЛЕННІ М. ПЕТРОВА

Останнім часом в українській історичній науці спостерігається стійкий інтерес до вивчення психології відомих історичних особистостей. Ця тенденція не нова, вона є, скоріше, поверненням окремих традицій дореволюційної історичної науки в Україні. Зокрема, дослідник медієвістики кінця XIX – початку XX ст. С.Лиман підкреслював, що історичні погляди основної маси медієвістів України цього періоду виявляють схожість з поглядами сучасної школи « нової історіографії », шк. « Анналів » [1. С. 87].

Яскравим підтвердженням цього є нарис харківського історика Михайла Назаровича Петрова (1826 – 1887) « Жанна Д'Арк: історико-психологічне дослідження » [2]. Все своє життя М.Петров присвятив вивченню та викладанню всесвітньої історії в Харківському університеті. Однією з цікавих сторінок його спадщини є збірка « Нариси з всесвітньої історії » [3], яку дослідники назвали « першою вітчизняною літературою науково-популярною роботою з загальної історії » [4. С. 27]. В центрі уваги цієї збірки – біографічні характеристики найбільш видатних та суперечливих історичних осіб: Жанна Д'Арк, Людовіка XI, Томаса Мюнцера, Савонароли, Філіпа II, Петра I та ін. Спільним для всіх нарисів є намагання автора дослідити не стільки історію життя цих людей, скільки віднайти їх місце в духовній атмосфері свого часу, проникнути в їх менталітет, проаналізувати та зрозуміти приховані рушійні мотиви їх визначної діяльності. Він доводить, що в їх вчинках не було нічого дивного, ні природного, такого, чого не можна було б пояснити раціонально.

Одним з найбільш показових в цьому відношенні є нарис діяльності Жанни Д'Арк. Чимало відповідей на найбільш дискусійні питання щодо її біографії запропоновані у працях В.Райцеса. Але і зараз зустрічаються дослідження, в яких старанно культивуються всі суперечності, пов'язані особою Жанни Д'Арк: її діяльність підноситься до розряду дива, обґрунтовуються припущення, вона була сестрою Карла VII, що її не було страчено, наводяться документи (часто без посилань на джерела) яких Жанна визнала себе самозванкою тощо [8].

Українські історики XIX ст. також звертались до цієї теми. Але дослідження М.Петрова вирізняється тим, що найбільш дискусійні та суперечливі питання біографії Жанни Д'Арк, намагається вирішити за допомогою синтезу найновіших досягнень історії, психології та природознавства [5. С. 1 – 26]. На відміну від позитивістських тверджень, що історію слід зображувати сираючись лише на факти, не привносячи суб'єктивізму, М.Петров зауважує, що у подібних суперечливих випадках « самий здогад, якщо він має під собою достатнє підґрунтя, є правом, і навіть обов'язком історика » [2. С. 305].

Головними джерелами для його розвідки послуговували опубліковані історичні документи, зокрема, найновіше на той час п'ятитомне видання актів, хронік та документів того часу, здійснене французьким професором Ж.Кішера, а також студії відомих європейських дослідників біографії Орлеанської дівки А.Валлона, Ж.Мішле, Г. Гьореса та інших. М.Петров під час закордонного відрядження по країнах Європи в 1858 – 1860 рр. зустрічався з провідними істориками, відвідував їх лекції, працював у найкращих бібліотеках та архівах. Відтак, отримавши доступ до матеріалів, недоступних батьківщині, науковець зумів провести досить ретельний самостійний аналіз документів і зробити цікаві висновки.

Предметом його уваги стали найбільш дискусійні питання: хто вона була за походженням, яким чином їй вдалось досягти таких значних військових успіхів, чи дійсно вона була обізнана на військовій стратегії і тактиці, чи була вона страчена в 1431 р. Розвідку М.Петрова особливо вирізняє те, що він розв'язує психологічні аспекти проблеми, які з низки причин оминались дослідниками та подекуди залишаються поза їх увагою і в наш час, позаяк саме загадка феноменальності відомих осіб найбільше цікавить публіку. Тому він намагається з'ясувати, чому звичайна неосвічена селянка з далекого Домремі стала національною героїнею; звідки у неї з'явилося переконання про покликання врятувати Францію; чому результати лише одного року її діяльності мали для країни таке величезне значення і стали, по-суті, переломним моментом в історії Столітньої війни?

В пошуках відповідей на поставлені питання М.Петров звертається передусім до характеристики середовища, в якому виховувалась маленька Жанна. В його роботі відчувається помітний вплив романтизму Ж.Мішле: картина давнього французького побуту у М.Петрова сповнена поетичності, вишуканості, а життя самої Жанни історик порівнює з класичною симфонією. Висвітлюючи духовний світ середньовічних французьких селян, автор створює атмосферу, яка змушує читача перенестись у XV ст. і дивитись на тогочасну дійсність очима маленької дівчинки-селянки, все життя якої було зосереджено навколо щоденної фізичної праці, а розум був зайнятий тільки думками про Бога. Змалювавши яскраву пасторальну картину, М.Петров переходить до аналізу окремих подій її життя.

Документи допитів Жанни свідчать, що вона бачила видіння та чула голоси, які говорили їй, що саме вона має врятувати Францію. Це дало підстави окремим історикам вважати, що Жанна була насправді наділена чудовими здібностями, була Божою вісницею, посланою виконати його волю. М.Петров називає такий підхід «неісторичним». Він піддає критиці роботи одного з найвідоміших дослідників біографії Жанни А.Валлона, зокрема, дорікає йому за висловлювання на користь дива, з яким французький науковець пов'язує історію Орлеанської дівки. Харківський історик, обґрунтовуючи свою позицію, наближається до засад матеріалізму, зазначаючи, що історія має розглядати явища народного життя «в межах і умовах природних можливостей» [2. С. 304]. Відтак, метою своєї студії він вважає знайти раціональні, природні пояснення феномену цієї жінки.

М.Петров звертається до аналізу особливостей характеру Жанни, як-от її надмірної емоційності, чутливості, довірливості. Він вважає, що таємничі видіння були ні чим іншим, як плодом уяви набожної вразливої жінки, і аргументує це даними протоколів допитів, які свідчать, що Жанна не могла навіть чітко описати форму своїх видінь. Зовнішність видимих образів архангелів Михаїла, Гавриїла, та святих Маргарити і Катерини вона описувала так, як було прийнято зображати їх на іконах [2. С. 303].

За більш детальними та переконливими аргументами автор апелює до медицини і, зокрема, до психології. Медичний факультет Харківського університету славився своїми науковцями і М.Петров, вочевидь, міг звертатись за професійною порадою до колег – фахівців з психіатрії. Так, він наводить приклади фізіологічних особливостей організму, коли людина при нападі лихоманки починає марити: вона бачить різні образи або чує голоси. Або якщо людина довго і сконцентровано дивиться на якийсь предмет, то в її уяві він починає частково змінювати свої форми, або рухатись. Подібні галюцинації найчастіше зустрічаються у підлітків в період формування світогляду, людей похилого віку, а також у знервованих вразливих жінок.

Відтак М.Петров вважає, що видіння Жанни – це звичайні «зорові» «інтуїтивні» галюцинації, а голоси, які вона чула – «слухові» галюцинації, маріння [2. С. 308-310]. В таких галюцинаціях дослідник не вбачає нічного надприродного. Мрійливість Жанни, її схильність до містичного пояснення деяких явищ світу були властивими простолюдинам, особливо в ті часи та в такому віддаленому селищі, яким було Домремі, – все це в поєднанні зі сподіваннями на чудову допомогу Бога, поширеною легендою про діву-спасительницю, палким патріотизмом та вірою в доброго короля і створило абсолютно сприятливий ґрунт для галюцинацій [2. С. 292-295]. М.Петров доводить, що під впливом соціального середовища, фізіологічних особливостей та індивідуальних рис темпераменту Жанна не просто заглиблюється у свої фантазії, а й сприймає їх як реальність. Тому, на думку дослідника, нема сенсу шукати джерело її натхнення у надприродному, оскільки всі явища історії коріняться у «властивостях і напрямку народного духу» [2. С. 296].

Не менш важливим М.Петров вважає питання про причини, які спонукали Жанну іти звільняти Орлеан та коронувати дофіна в Реймсі. Він намагається з'ясувати, що змусило неосвічену дівчину прийняти два найважливіших на той час рішення, що були, по суті, єдино реальними шляхами відновлення держави, а відтак, визначили подальшу долю Франції [2. С. 308-309]. Для народу питання коронування в Реймсі Карла VII чи Генріха VI означало остаточну перемогу чи то національної партії, чи то чужинців. Дослідник вважав, що саме простота і необізнаність Жанни ані на тактиці ані на стратегії війни і спонукали її прийняти вірне рішення. На питання, чому народ не засумнівався в її закликах, М.Петров також дає цілком раціональне пояснення: селянське походження Жанни робило її «своєю» в очах маси. Вона розмовляла їх мовою, мала прості звички і народ побачив в її особі «ідеальне втілення свої власних якостей і духа – ясний розум та пряме, безкорисливе, чесне й добре серце» [2. С. 313].

Все ж, на думку М.Петрова, французи мають завдячувати Жанні своїми блискучими успіхами лише в моральному відношенні, що ж стосується військового, стратегічного аспектів, то тут історик відводить їй лише незначну роль, подекуди заперечуючи взагалі її вплив, оскільки основні питання вирішувались професійними військовими. Жанні ж належала тільки «благородна ініціатива» [2. С.

314], «загальний задум кампанії та непереможний моральний вплив, який вона справила на армію» [2. С. 319-320].

М.Петров також не піддає сумніву, що її справді було страчено 1431 року. Він підкреслює тенденційність актів руанського процесу, зазначає, що частину документів було сфальсифіковано, оскільки сам процес мав на меті в будь-який спосіб засудити народну героїню. Згодом така думка остаточно утвердилась в історичній науці [9. С. 186]. Значний вплив психологічні розвідки М. Петрова справили на вихованця Харківського університету, психіатра за фахом, професора П. Ковалевського (1849 – 1923). У праці «Психіатричні ескізи з історії» він, спираючись на нариси М. Петрова про Жанну Д'Арк та Магомета, підтвердив висновки історика, розвинув і поглибив його дослідження з точки зору професійного психіатра [6. С. 4].

Насамкінець хотілося б зазначити, що історичний нарис «Жанна Д'Арк» разом з іншими аналогічними студіями М.Петрова дають цінний зразок вивчення менталітету та психологічних особливостей видатних історичних осіб. Підхід харківського науковця та його методи дослідження біографій і подій місять у собі багато цікавого та перспективного у вивченні розвитку історичної думки в Україні.

Список джерел та літератури

1. Лиман С.І. Медієвістика в Україні в кінці XIX – на початку XX ст. (1880 – 1917 pp.) / Спеціальність 07.00.03 – всесвітня історія. Дис. ... к.і.н. – Харків: Харківський державний університет, 1994. – 346 с.
2. Петров М. Жанна Д'Арк: историко-психологический опыт //Петров М.Н. Очерки. Из всеобщей истории. – Харьков: В университетской типографии, 1868. – 536 с. – С. 289 – 335.
3. Петров М. Из всемирной истории: Очерки. – Изд. 4-е – СПб: Типография М. Стасюлевича, 1904. – 508 с. портр., факс., 12 л. илл.
4. Голубкин Ю.А., Могилка О.Н. М.Н.Петров как историк //Вестник Харьковского университета. – № 316. – История. – Вып. 22. – С. 25 – 31.
5. Петров М. Визионеры в истории // Відділ колекції рідкісних видань та рукописів Центральної бібліотеки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – Спр. 501/с. – 26 арк.
6. Ковалевський П.І. Обдаровані божевіллям: Психіатричні ескізи з історії. – К.: Видавництво «Україна», 1994. – 302 с.
7. Райцес В. Жанна д'Арк: факти, легенди, гіпотези. – Л.: Наука, 1982. – 200с.
8. Невгод В. Страчена, виправдана, воскресла // Людина і світ. – 1997. – № 2. – С. 43 – 45; Деко А. Была ли сожжена Жанна д'Арк // Вокруг света. – 1993. – № 1. – С. 54–57; Квашнина Е.Д. Легенда о Жанне Д'Арк //www.kwalex.boom.ru/cult/ja.htm/
9. Люблинская А. Д. Жанна д'Арк // Средние века. – 1962. – С. 180 – 192.

О. Д. Сидоров

СУСПІЛЬНИЙ ТРАНСПОРТ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІНФРАСТРУКТУРИ ПРОВІНЦІЙНОГО МІСТА В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ (НА ПРИКЛАДІ КУРСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ)

Важливою частиною інфраструктури був міський транспорт. В «Городовому положенні 1892 року» обмовлявся перелік питань по міському благоустрої, серед яких була стаття «про міри безпеки й порядок руху по вулицях, рікам і каналам, що не складаються у відомстві шляхів сполучення» [5.449].

До кінця ХІХ століття основним транспортним засобом, що обслуговує потреби міського населення були візники. Для перевезення пасажирів займалися легкові візники. Перевезенням вантажів – ломовими [2.2].

Існували певні правила для людей, що займаються візницьким промислом. Так, наприклад, Старооскольською міською думою на основі п. 6. ст. 108 Городового положення 1892 г були складені обов'язкові постанови для осіб, що займаються візництвом. Людина, що побажала займатися візницьким промислом була зобов'язана, насамперед, одержати на цей вид діяльності спеціальний дозвіл міської управи, надавши при цьому паспорт і свідчення місцевої поліції про свою благонадійність, «якщо ж дозвіл ... береться на працівників, то господарі зобов'язані були пред'явити управі паспорти їх і дати поруку в благонадійності працівників» [4.2 - 5]. Причому існував певний віковий ценз: візницьким промислом могли займатися люди не молодше 18 років. Ті що пройшли цю реєстрацію, міською управою видавався спеціальний пронумерований ярлик, носіння якого було обов'язково під час роботи. У випадку втрати ярлика, візник зобов'язаний був надати у відділення поліції заяву про втрату, і тільки після цього йому видавався новий номерний знак.

Був уведений своєрідний технічний огляд екіпажів, коней і збруї, що проводилося міською управою. Якщо були замічені несправності, то візників не допускали до роботи.

Так само передбачалося самоврядування в людей, що займаються візницьким промислом. Так, щорічно, як ломові, так і легкові візники вибирали зі свого середовища по одному старості, в обов'язку якого входило стежити за тим, щоб:

- 1) візники не робили візництва без ярликів;
- 2) були у тверезому вигляді під час заняття візництвом;
- 3) зверталися до пасажирів чемно;
- 4) не вживали на вулицях лайок;
- 5) їздили по вулицях без сідоків кроком;
- 6) не відмовлялися їздити за плату по таксі;
- 7) не вискакували без черги, подаючи пасажирам коней зі стійки;
- 8) не залишали на вулицях коней і екіпажі без догляду;